Original Article Open Access

Child Rights Journal

2022; 4(13): 23-33

Journal Homepage: http://childrightsjournal.ir

International ThinkTank of Human Dignity | The Iranian Association of Medical Law | The Iranian Association of Child Rights

The Role of the Child Rights Clinic in Preventing Delinquency of Children and Teenagers in Cyberspace

Jamal Beigi[1*], Saman Esmailzadeh[1]

1. Department of Criminal Law & Criminology, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: In cyberspace due to its features and capacities such as cross-border, attractiveness, great variety, anonymity of users and also the ease of doing, people easily commit crimes. Therefore, considering these characteristics, we see a significant increase in the number of crimes committed by children and teenagers in this area. Considering the poor culture and education of the correct use of new technology opportunities, in less developed countries, this has become a serious threat in the process of children's socialization. In this regard, by developing child rights clinics as much as possible, their capacity to enter into various issues related to children's rights; including education and promotion of children's rights in the field of cyber, counseling, legal assistance, psychological counseling, social work and the management of children's threatening injuries in cyber space, which are actually the philosophy of establishing child rights clinics.

Method: This research was written with descriptive analytical method and using library sources.

Results: The findings indicate that, while Iran's legislative system has many gaps in criminal and legal protection of children and adolescents in cyberspace, besides children, in many cases, adults also do not have much media literacy. In order to solve these problems, child rights clinics and affiliated and responsible organizations should take effective measures to educate them.

Conclusion: Children's rights clinics can protect the rights of children and adolescents by raising awareness about cybercrimes and explaining the criminal nature of these behaviors to children and teaching them the correct use of cyberspace and managing this space according to the model of leading countries in this field. Defend this area and reduce the crime rate in cyber space by these people.

Keywords: Children's Rights Clinic; Virtual Space; Children and Teenagers; Education

Corresponding Author: Jamal Beigi; **Email:** Jamalbeigi@iua-maragheh.ac.ir

Received: February 20, 2022; **Accepted:** April 20, 2022

Please cite this article as:

Beigi J, Esmailzadeh S. The Role of the Child Rights Clinic in Preventing Delinquency of Children and Teenagers in Cyberspace. Child Rights Journal. 2022; 4(13): 23-33.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-23]

This Open Access Article Distributed under the Terms of the Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0 (CC BY-NC 4.0)

مقاله پژوهشی
دسترسی آزاد

فصلنامه حقوق کودک
دوره چهارم، شماره سیزدهم، بهار ۱۴۰۱، صفحات ۳۳-۲۳
Journal Homepage: http://childrightsjournal.ir

انجمن علمی حقوق کودک ایران
انجمن علمی حقوق پزشکی ایران
اندیشکده بین المللی کرامت انسانی

نقش کلینیک حقوق کودک در پیشگیری از بزه‌کاری کودکان و نوجوانان در فضای مجازی

جمال بیگی[1*]، سامان اسماعیل‌زاده[1]

۱. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: فضای مجازی به دلیل ویژگی‌ها و ظرفیت‌هایی که دارد، مثل فرامرزی‌بودن، جذابیت، تنوع زیاد، گمنامی کاربران و سهولت، افراد به راحتی در آن مرتکب جرم می‌شوند. با توجه به این ویژگی‌ها، شاهد افزایش چشم‌گیر تعداد جرائم ارتکابی توسط کودکان و نوجوانان در این حوزه هستیم و به دلیل فرهنگ و آموزش ضعیف استفاده صحیح از فرصت‌های فناوری‌های نوین، در کشورهای کمتر توسعه‌یافته، این امر به تهدیدی جدی در فرآیند جامعه‌پذیری کودکان مبدل شده است. در این راستا می‌توان با توسعه هرچه بیشتر کلینیک‌های حقوق کودک، از ظرفیت آن‌ها برای ورود به مسائل مختلف مربوط به حقوق کودک، از جمله آموزش و ترویج حقوق کودک در حوزه سایبر، مشاوره، معاضدت حقوقی، مشاوره روان‌شناختی، مددکاری اجتماعی و مدیریت آسیب‌های تهدیدکننده کودکان در فضای مجازی که در واقع فلسفه تشکیل کلینیک‌های حقوق کودک نیز می‌باشند، استفاده کرد.

روش: پژوهش حاضر با روش توصیفی ـ تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای نگارش یافته است.

یافته‌ها: نظام قانونگذاری ایران در حمایت کیفری و حقوقی از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی، خلأهای زیادی دارد؛ علاوه بر کودکان در بسیاری از موارد بزرگسالان نیز سواد رسانه‌ای چندانی ندارند که در راستای رفع این مشکلات کلینیک‌های حقوق کودک و ارگان‌های وابسته و مسئول، باید نسبت به آموزش آن‌ها اقدامات مؤثری انجام دهند.

نتیجه‌گیری: کلینیک‌های حقوق کودک می‌توانند با آگاهی بخشی در خصوص جرائم سایبری و تبیین ماهیت مجرمانه این رفتارها به کودکان و آموزش استفاده صحیح از فضای مجازی به آن‌ها و مدیریت این فضا طبق الگوی کشورهای پیشرو در این زمینه، از حقوق کودکان و نوجوانان در این حوزه دفاع کرده و نرخ بزه‌کاری در فضای سایبری توسط آنان را تقلیل دهند.

واژگان کلیدی: کلینیک حقوق کودک؛ فضای مجازی؛ کودکان و نوجوانان؛ آموزش

نویسنده مسئول: جمال بیگی؛ **پست الکترونیک:** Jamalbeigi@iua-maragheh.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۰۱؛ **تاریخ پذیرش:** ۱۴۰۱/۰۱/۳۱

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Beigi J, Esmailzadeh S. The Role of the Child Rights Clinic in Preventing Delinquency of Children and Teenagers in Cyberspace. Child Rights Journal. 2022; 4(13): 23-33.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-23]

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

مقدمه

در عصری که در آن قرار داریم، به لطف تکنولوژی و ارتباطات و فناوری‌های نوین، از جهان به دهکده جهانی تعبیر می‌شود. به دلیل اینکه در عصر حاضر، ارتباطات از راه دور صورت می‌گیرد و در واقع بعد مسافت در بحث ارتباط دو طرف، به نوعی موضوعیت ندارد، چنانکه برخی از متفکران معتقدند، فضای مجازی چنان قدرتی دارد که می‌تواند در تاریخ بشر، نسلی تازه و متفاوت از نسل‌های پیشین پدید آورد. مرتون می‌نویسد: از وسایل ارتباط جمعی می‌توان به طور شگفت‌انگیزی سود برد، ولی چنانچه کنترل مطلوب در بهره‌گیری از این تکنولوژی وجود نداشته باشد، زیان آن بیشتر از سودش خواهد بود (۱). پس با توجه به فواید بسیاری که رسانه‌های عمومی و دنیای مجازی دارد، امروزه نبود آن‌ها زندگی روزمره را مختل می‌کند، ولی با این وجود، چنانچه این تکنولوژی بدون نظارت و کنترل در دسترس افراد، مخصوصاً کودکان و نوجوانان قرار گیرد، چه بسا باعث انحراف آن‌ها به بزه‌کاری شود.

فضای مجازی با توجه به ویژگی‌های خاصی که دارد مانند گمنامی و سهولت ارتباط، محملی برای انواع جرائم و آسیب‌ها است که با گذشت زمان نیز، جرائم و آسیب‌های این فضا، مخصوصاً از طریق کودکان و نوجوانان افزایش می‌یابد.

حال ما جهت حمایت از حقوق کودک، چه در مقام بزه‌کاری و چه در مقام بزه‌دیدگی در حوزه سایبر، باید از سازوکارهای حمایتی حقوق کودکان و نوجوانان استفاده کنیم. از اهم این سازوکارها می‌توان به قوانین داخلی، نهادهای رسمی و اسناد بین‌المللی اشاره کرد. که در کنار اینها و جهت ساماندهی منسجم به همه این موارد، امروزه کلینیک‌های تخصصی حقوق کودک جهت مشاوره، آموزش، مدیریت آسیب‌های تهدیدکننده کودکان و ترویج حقوق کودکان ایجاد شده است. کودکان به جهت اینکه علم و توانایی استفاده صحیح از دنیای مجازی را ندارند، بیش از هر کسی نیازمند آموزش، مشاوره و حمایت‌های خاص هستند. که این مهم با توسعه و مدیریت و فعالیت صحیح کلینیک‌های حقوق کودک، می‌تواند به منصه ظهور برسد. تحقیق حاضر ضمن تبیین تأثیر فضای مجازی بر بزه‌کاری کودکان، به نقش کلینیک‌های حقوق کودک در پیشگیری از بزه‌کاری کودکان در فضای سایبر پرداخته و مدیریت، آموزش و مشاوره از طریق این کلینیک‌ها را به عنوان راهکار پیشگیری از بزه‌کاری کودکان و نوجوانان در فضای مجازی معرفی می‌کند.

روش

پژوهش حاضر با روش توصیفی ـ تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای نگارش یافته، به تبیین رسالت کلینیک حقوق کودک از بعد مشاوره، آموزش به کودکان و والدین و مربیان، مددکاری اجتماعی و مدیریت آسیب‌های تهدیدکننده کودکان پرداخته است و چگونگی نقش این کلینیک‌ها را در پیشگیری از بزه‌کاری کودکان و نوجوانان در فضای سایبر بررسی می‌کند.

یافته‌ها

۱. تبیین مفاهیم: به دلیل وجود برداشت‌ها و تعاریف مختلف، ابتدا به بیان مفهوم کودک و فضای مجازی می‌پردازیم.

۱-۱. کودک از نظر روان‌شناسی: کودک، از لحاظ روان‌شناسی، یعنی فردی که هنوز هوش هیجانی کافی برای زندگی را به دست نیاورده است، یعنی مهارت‌های رفتاری، اخلاقی و اجتماعی را کسب نکرده است. به معنای وسیع کلمه، کودک به کسی گفته می‌شود که از

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-23]

نظر سن، به رشد و نمو جسمی و روحی لازم برای زندگی اجتماعی نرسیده باشد (۲).

۱-۲. کودک از نظر قانون اساسی ایران: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تعریف روشنی از کودک نکرده است، ولی از اصول بیست و یکم و چهارم، چنین به نظر می‌رسد مفهوم شرعی کودک مد نظر است که شامل کسی می‌شود که به سن بلوغ نرسیده است (۳).

۱-۳. کودک از نظر کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹: اعلامیه‌ای که در سال ۱۹۵۹ به تصویب رسیده بود، کودک را تعریف نکرده بود، ولی ماده ۱ کنوانسیون حقوق کودک، که در سال ۱۹۸۹ به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل متحد رسید و اکثر ممالک جهان، از جمله ایران به آن پیوسته‌اند، کودک را این‌گونه تعریف می‌کند: از نظر کنوانسیون حاضر، منظور از کودک، افراد انسانی زیر ۱۸ سال است، مگر اینکه طبق قانون قابل اجرا در مورد کودک، سن بلوغ کمتر تشخیص داده شود.

۱-۴. فضای مجازی: فضای مجازی مجموعه ارتباطات درونی میان انسان‌ها، از طریق سیستم‌های مخابراتی و رایانه، بدون محدودیت‌های جغرافیایی و فیزیکی است. به عبارت دیگر فضایی است که در آن، فعالیت‌های گوناگون در ابعاد انتقال داده، اطلاع‌رسانی، ارتباطات، ارائه خدمات، مدیریت و کنترل از طریق سازوکارهای الکترونیکی و مجازی صورت می‌پذیرد. از مهم‌ترین ویژگی‌های آن می‌توان به کم‌هزینه‌بودن، گمنامی، آسیب‌پذیری نامتقارن (۴)، جهانی و فرامرزی‌بودن، دسترسی دائم و آسان به جدیدترین اطلاعات، عدم وابستگی به زمان و مکان خاص، چندرسانه‌ای‌بودن (۵)، سهولت تبادل اطلاعات با دیگران و سرعت بالای تبادل اطلاعات و امکانات قابل توجه برای افراد جامعه اشاره کرد (۶).

۱-۴-۱. فضای مجازی و اختلالات شخصیتی کودکان: علیرغم ویژگی‌های برتری که فضای مجازی و اینترنت دارد، استفاده از آن‌ها نگرانی‌ها و مشکلاتی نیز دارد. در پی استفاده روزافزون از اینترنت و فضای مجازی، نوعی وابستگی کاذب به آن پیدا می‌شود که رهایی از آن دشوار است (۷). کودکان و نوجوانان از روی کنجکاوی به سمت اینترنت و فضای مجازی جذب می‌شوند و چون از عواقب آن اطلاعی ندارند، در نهایت در اثر استفاده مفرط و عدم دانش کافی در مورد نحوه استفاده از آن، به آن وابسته می‌گردند که این امر باعث ایجاد اختلالاتی از قبیل اعتیاد به اینترنت، وابستگی رفتاری به اینترنت و استفاده مرضی از اینترنت می‌شود (۸) و در نهایت باعث بروز مشکلاتی در جوامع، از جمله افسردگی، اضطراب، انزوای اجتماعی، افت تحصیلی، فاصله اجتماعی و دیدگاهی بین والدین و فرزندان و انحرافات جنسی و... می‌شود (۹).

۲. بزه‌کاری کودکان و نوجوانان در فضای مجازی: رسانه‌های عمومی فضای سایبر اگر بدون نظارت و کنترل در اختیار کودکان و نوجوانان قرار گیرند، ممکن است باعث انحراف و گرایش به بزه‌کاری آنان شوند. رسانه‌هایی مثل اینترنت، تارنماهای آسیب‌زایی دارند که دسترسی کودکان و نوجوانان به این تارنماها دشواری‌های زیادی بر آنان پدید می‌آورد. فضای مجازی امکان آسیب‌رساندن و آسیب‌دیدن را با هم فراهم می‌کند، لذا بحث پیشگیری از آسیب‌های مختلف این فضا که می‌تواند گریبان‌گیر همه اقشار جامعه شود، امری ضروری است. شناسایی عوامل ایجادکننده انحراف و بزه‌کاری کودکان و نوجوانان و اتخاذ تدابیر صحیح پیشگیرانه در سطح جامعه و گروه‌های آسیب‌پذیر آن و افراد در معرض خطر بزه‌کاری، در کاهش جرائم این گروه سنی تأثیر به سزایی دارد. جرائم سایبری یک پدیده خطرناک برای کودکان و نوجوانان در عصر الکترونیک و ارتباطات است که موجب پیش‌بینی تدابیر کیفری جدیدی در این زمینه شده است، اما با توجه به

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-23]

ناکارآمدی و مشکلات بسیاری که فراروی تدابیر کیفری وجود دارد (۱۰)، پیشگیری از وقوع این جرائم مناسب‌ترین تدبیر سیاست جنایی است (۱۱).

کودکان بزه‌کار اغلب کسانی هستند که در خانواده‌ای نابسامان و خالی از عاطفه پا به عرصه وجود گذاشته‌اند، این محرومین از لطف و محبت، قربانیان جهل خانواده‌ها و محیط هستند که به ناچار، نیاز به جلب توجه خود را، از راه‌های دیگر تأمین می‌کنند که گاهاً به زیان جامعه است. این کودکان به آسانی نمی‌توانند با زندگی و مردم مسالمت‌آمیز رفتار کنند و کیفرهای سخت و شکنجه و زندان و نظیر آن، نمی‌تواند آن‌ها را تغییر دهد. آن‌ها بیمارند و به جای کیفرهای شدید و نگهداری در مؤسسات تربیتی، باید مورد معالجه و مداوا قرار گیرند و برای سازش مجدد با خانواده و اجتماع آماده شوند (۱۲).

یک نگرانی جدی که وجود دارد این است که تصاویری از زندگی بزرگسالان به لطف رسانه‌ها و فضا مجازی و اینترنت در دسترس کودکان و نوجوانان قرار می‌گیرد قبل از آنکه آن‌ها آمادگی تمیز بین دنیای بزرگسالان و عوالم کودکانه را داشته باشند، برای آن‌ها گمراه‌کننده می‌باشد (۱۳). کودکان و نوجوانان از لحاظ تصور و تجسم ذهنی به معیارهایی می‌گرایند که ساخته و پرداخته جامعه دیگر و هماهنگ با ویژگی آنان است. نوجوان پس از تماشای فیلم عاشقانه و شهوت‌انگیز در فضای مجازی و رسانه، دستخوش هیجانات می‌شود و چون به طور طبیعی ارضا نمی‌شود، دچار حالت عصبی شده و دائماً با خود و زندگی در جنگ و ستیز است. بنابراین به دلیل اینکه کودکان به طور واضح نمی‌توانند بین واقعیت و خیال مرزی قائل شوند، چنانچه شاهد برنامه‌ای با محتوای ناخوشایند باشند به احتمال زیاد تأثیر زیانباری بر الگوهای فکری، هیجانی و رفتاری آنان خواهد داشت، لذا باید به والدین آموزش داد که به کودکان تفهیم کنند، بین واقعیت و خیلی از برنامه‌های رسانه‌ای و فضای مجازی تفاوت وجود دارد و از آن‌ها بخواهند که اتفاقات واقعی را با برنامه‌های رسانه‌ای و مجازی مقایسه کنند.

۳. کلینیک‌های حقوقی

۳-۱. کلینیک حقوقی دانشگاهی: حقوق انسان‌ها به عنوان اصلی‌ترین و مهم‌ترین اصل در جهت دسترسی هرچه بیشتر به صلح و عدالت، همواره مورد توجه اندیشمندان بوده است. انسان، نیازمند این است که حقوق مرتبط با زندگی فردی و اجتماعی خود را آموزش ببیند (۱۴). کلینیک حقوقی، نهادی مردمی دانشگاهی است که در فضایی از دانش، تجربه، تعهد و عدالت محوری فعالیت می‌کند. این نهاد از یکسو تلاش می‌کند به محرومین خدمات حقوقی رایگان ارائه دهد، با ارائه مشاوره به آسیب‌دیدگان اجتماعی کمک کند، در جهت حل منازعات به روش‌های مسالمت‌آمیز اقدام کند و آگاهی مردم را در مورد حقوق شهروندی و قوانین ارتقا ببخشد و از سوی دیگر می‌کوشد تا دانش و تجربه دانشجویان را افزایش داده و مهارت‌های حقوقی را به آن‌ها بیاموزد، حس تعهد و مسئولیت‌پذیری را در آنان تقویت نموده و روحیه نوع‌دوستی و مشارکت در فعالیت‌های خیرخواهانه را در آن‌ها پرورش دهد. یکی از شیوه‌های مؤثر آموزش حقوق، آموزش کلینیکی حقوق است که شیوه‌ای کم‌هزینه، مشارکتی و انعطاف‌پذیر شناخته شده است. این روش با مشارکت اساتید، وکلا و دانشجویان در نهادهایی وابسته به دانشگاه‌ها به اجرا درمی‌آید. این کلینیک‌ها از یکسو دانش و مهارت حقوقی دانشجویان را ارتقا داده، دانش اساتید حقوق را کارآمد کرده و دانش حقوقی وکلا را به یافته‌های نوین دانشگاهی نزدیک می‌نماید و از سوی دیگر با آموزش حقوق به مردم و ارائه مشاوره و خدمات حقوقی رایگان به محرومین و آسیب‌دیدگان اجتماعی، عدالت را در جامعه می‌گستراند.

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-23]

۳-۱-۱. کلینیک حقوقی نمادی از دانشگاه نسل سوم: تاریخچه تأسیس کلینیک‌های حقوق در دانشکده‌های حقوق به ابتدای قرن بیستم در سیستم آموزشی حقوق در ایالات متحده آمریکا برمی‌گردد. این روش آموزشی را می‌توان سرآغاز توجه دانشگاه‌ها به جنبه فنی و کاربردی حقوق دانست که دانشجویان حقوق به جای فراگیری انتزاعی صرف، پیرامون قوانین و مقررات، بر آرای صادره از دادگاه‌ها تمرکز کرده و با تجزیه و تحلیل آن‌ها اصول حقوقی را به صورت عملی می‌آموزند. این روش آموزشی توسط پروفسور کریستفر کلمبوس لانگدل، در دانشکده حقوق دانشگاه هاروارد در اواخر قرن نوزدهم پایه‌ریزی شد. در سال ۱۹۰۱ آموزش کلینیکی حقوق توسط یک استاد روس به نام الکساندر لیو بلینکی مطرح شده بود. در دهه ۱۹۵۰ کلینیک حقوقی با ارائه خدمات حقوقی آغاز به کار کرد. در دهه ۱۹۶۰ تا ۱۹۷۰ کلینیک حقوقی در چارچوب دانشگاهی و همزمان با آن، آموزش کلینیکی حقوق یا آموزش تجربی حقوق در ایالات متحده آمریکا گسترش یافت (۱۵). تأسیس کلینیک‌های حقوقی یکی از نمادهای دانشگاه نسل سوم محسوب می‌شود. فشارهای روز افزون بر دوش دولت‌ها و کاهش بودجه‌های دولتی در سال‌های اخیر، افزایش تعداد دانش‌آموختگان، بیکاری فزاینده و بحران اشتغال جوانان به ویژه تحصیلکردگان، رقابت، نیازهای متغیر بازار، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی در مقابل افراد جامعه، تغییر در دانش و ضرورت مدیریت دانش و تجاری‌سازی دانش، تحول در آموزش‌های سنتی و گرایش به سمت آموزش‌های نو و پژوهش‌های کاربردی و سایر مواردی که موجب تحول در رسالت، نقش و کارکردهای دانشگاه‌ها شده‌اند، ضرورت کارآفرینی دانشگاهی و ایجاد دانشگاه کارآفرین را به عنوان یکی از ابزارهای حیاتی، راهبردی و کلیدی آموزش عالی، برای مواجهه با این تغییرات و فشارها نشان داده‌اند. دانشگاه کارآفرین که به دانشگاه نسل سوم نیز معروف است، مؤسسه‌ای خودآموز بوده، فارغ التحصیلانی را به جامعه ارائه می‌دهد که دانش را در کنار پژوهش‌های کاربردی به خدمت گرفته و با نوآوری کار می‌آفرینند. در حقیقت این نسل از دانشگاه‌ها، نسل سومی هستند که پس از نسل اول (دانشگاه‌های آموزشی) و نسل دوم (دانشگاه‌های آموزشی و پژوهشی)، پا به عرصه وجود گذاشتند و سعی در مشارکت هر چه بیشتر در توسعه اقتصادی، اجتماعی و کارآفرینی دارند.

۳-۲. کلینیک حقوقی برون دانشگاهی کودک: کلینیک‌های حقوق کودک برون دانشگاهی در ایران با راه‌اندازی کلینیک‌های حقوق شهروندی آغاز به کار نمودند. کلینیک‌های تخصصی حقوق کودکان یکی از بهترین سازوکارهای ایجاد حقوق شهروندی کودکان است که به عنوان آخرین دستاورد علمی حقوق کودکان یکی از بهترین گزینه‌ها برای مدیریت آسیب‌های اجتماعی محسوب می‌شود. این کلینیک‌ها زیر نظر انجمن علمی حقوق کودک، جهت انجام فعالیت‌های مختلف در حوزه آموزش، مشاوره و پژوهش پیرامون حقوق کودک راه‌اندازی گردید که هم‌اکنون تعداد آن‌ها بالغ بر ۳۷ کلینیک است. فلسفه تشکیل کلینیک‌های حقوق کودک، آموزش و ترویج حقوق کودک، معاضدت حقوقی، مشاوره حقوقی روان‌شناختی، مددکاری اجتماعی، مدیریت آسیب‌هایی که کودکان را تهدید می‌کند، پیشگیری از وقوع جرم توسط و علیه کودکان، تلاش و مشاوره در جهت تصویب قوانین حمایتی از کودکان، آموزش، ترویج و اجرای این قوانین، پژوهش در حوزه قوانین و کنوانسیون‌های بین‌المللی مربوط به کودکان است. کلینیک‌های حقوق کودک ابزار مناسبی در جهت آموزش مندرجات حقوق کودک برای عموم و بهره‌مندی از فضای مجازی برای معلمان، خانواده‌ها و دانش‌آموزان، در جهت

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-23]

آموزش مهارت ارتباطی کودک، مهارت، سواد و فرهنگ استفاده از اینترنت و فضای مجازی می‌باشند.

۴. رسالت کلینیک‌های حقوق کودک و فضای مجازی: با تحقق اهداف کلینیک‌های حقوقی که به آن‌ها اشاره شد، بهبود وضعیت کودکان، از جمله کودکان بازمانده از تحصیل، کودکان بدسرپرست یا بی‌سرپرست، کودکان کار، کودکان فقیر و بیمار که در دستور کار کلینیک‌های حقوقی کودک قرار دارد، شخصیت و جایگاه کودکان به صورت همه‌جانبه ارتقا یافته و به طور کلی بزه‌کاری توسط این افراد کاهش خواهد یافت. خاصه اینکه از برنامه‌های کلینیک‌های حقوق کودک، بهره‌گیری از فضای مجازی برای معلمان، خانواده‌ها و دانش‌آموزان جهت آموزش مهارت ارتباط مجازی و سواد و فرهنگ استفاده از اینترنت و امنیت فضای مجازی است. با این وجود از اهم رسالت‌ها و اهداف پیدایش کلینیک‌های حقوق کودک می‌توان به مشاوره‌های حقوقی، آموزش، و امور پژوهشی اشاره کرد که می‌توانند بیشترین نقش را در پیشگیری از بزه‌کاری کودکان و نوجوانان در فضای مجازی داشته باشند.

۴-۱. آموزش: آموزش در حوزه حقوق کودک باید بر اساس نیازمندی جامعه کودکان برنامه‌ریزی شده و توسط متخصصین امر، به شکل کم‌هزینه باشد. کلینیک‌های حقوق کودک باید ابعاد آسیب‌زای فضای مجازی را به اقشار مرتبط با کودکان مثل والدین، معلمان و مربیان، قضات، وکلا و پلیس، آموزش بدهند.

۴-۱-۱. آموزش معلمان و مربیان: از آنجایی که در سیستم فعلی آموزش و پرورش کشور، محتوای علمی و عملی لازم در جهت آموزش استفاده از فضای مجازی و شناسایی آسیب‌های آن وجود ندارد، برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی توسط کلینیک‌های حقوق کودک جهت آموزش معلمان، مربیان و مسئولان مدرسه توسط متخصصان، با همکاری ادارات کل آموزش و پرورش، دستورالعمل‌های تخصصی و پشتیبانی لازم، جهت بهبود نتایج آموزشی استفاده از فضای مجازی، لازم می‌نماید و از طریق این آموزش‌ها به اولیا تفهیم شود که آموزش و پرورش اصلی کودک، از محیط خانواده شروع می‌شود. هر چقدر کودک در محیط خانواده بهتر آموزش داده شود و استفاده از فناوری‌های نوین بیشتر مدیریت شود، در برابر تهدیدات و آسیب‌های فضای مجازی مقاومت بیشتری خواهد داشت.

۴-۱-۲. آموزش والدین: در بسیاری از موارد، سواد رسانه‌ای خانواده‌ها در میان والدین هم در سطح قابل توجهی پایین است و این امر ربط چندانی به میزان تحصیلات و متمولی والدین ندارد، چه بسا در بسیاری از موارد، والدین تحصیلکرده و موفق با انتشار تصاویر کودکان خود در فضای مجازی برای تبلیغ، حقوق فرزندان خود را از بابت حق بر فراغتشان تضییع می‌نمایند، لذا انتظار مدیریت و آموزش کودکان جهت استفاده صحیح از فضای مجازی توسط چنین والدینی خیال باطل است. بنابراین باید کلینیک‌های حقوقی، آموزش والدین را جهت مدیریت و آموزش استفاده صحیح از فضای مجازی به فرزندان در سطح خانواده، در اولویت قرار دهند.

۴-۱-۳. آموزش همگانی: کلینیک‌های حقوقی با توزیع رایگان بسته‌های آموزشی و برگزاری دوره‌ها و سمینارهای رایگان، به کمک سایر نهادهای ذی‌ربط مثل شهرداری‌ها، آموزش و پرورش، کانون فکری کودکان و نوجوانان، استانداری‌ها و پلیس، در مراکز فرهنگی استان‌ها و شهرستان‌ها می‌توانند آگاهی‌های لازم را در جهت آموزش و ارتقای سواد رسانه‌ای و مجازی کودکان ارائه دهند.

۴-۲. مشاوره‌های حقوقی: کودکانی که در معرض آسیب‌های فضای مجازی، چه به عنوان بزه‌دیده یا بزه‌کار

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-23]

قرار گرفته و طرح دعوا می‌کنند، با بهره‌گیری از سازوکارهای کلینیک‌های حقوقی و عدم مراجعه به مراجع قضایی و حل و فصل دعاوی از طریق راهکارهای عدالت ترمیمی، در معرض آسیب کمتری قرار می‌گیرند. در این مشاوره‌ها با بهره‌گیری از نیروهای متخصص و آموزش‌دیده، آموزش لازم به مردم جهت پیشگیری از جرائم سایبری و بازآموزی افراد معارض قانون می‌تواند داده شود. این مشاوره‌ها با توجه به اینکه نظام آموزش کنونی جنبه کاربردی و کارایی لازم را در این حوزه‌های آسیب‌زا ندارد، در تحقق عدالت و کاهش بزه‌کاری می‌تواند راهگشا باشد. ارائه مشاوره حقوقی به شهروندان به صورت حضوری و مجازی و راهنمایی آن‌ها جهت پیگیری مشکلات حقوقی کودکان، با بهره‌گیری از توانمندی دانشجویان و وکلای مجرب به عنوان مشاور، در جهت ارتقای سطح سواد حقوقی و رسانه‌ای جامعه، از اقدامات دیگری است که با استفاده از پتانسیل‌های کلینیک‌های حقوق کودک قابل اجرا است.

۴-۳. امور پژوهشی: با توجه به اینکه کلینیک‌های حقوق کودک ذیل ساختار انجمن علمی حقوق کودک، به عنوان یک پایگاه علمی تأسیس شده و مدیریت آن‌ها به افراد دانشگاهی سپرده شده است، بهره‌مندی از ظرفیت دانشگاه‌ها و مراکز علمی پژوهشی، جهت تحقیق و مطالعه و تولید محتواهای علمی آموزشی و ارائه طرح‌های تخصصی در حوزه آسیب‌های فضای مجازی کودکان و نوجوانان توسط این کلینیک‌ها متصور است. استفاده از دانشجویان و پژوهشگران، جهت جمع‌آوری داده‌ها در مورد کودکانی که در فضای مجازی آسیب‌دیده یا در مظان آسیب‌های این حوزه هستند و تهیه کتب، مقالات و ترجمه متون مرتبط، در مورد آسیب‌های فضای مجازی کودکان، می‌تواند در بستر مطالعات و اقدامات کلینیک‌های حقوق کودک قرار گیرد.

۵. کلینیک‌های حقوق کودک و مدیریت فضای مجازی: جهت حمایت از حقوق کودکان و پیشگیری از بزه‌کاری آن‌ها در فضای مجازی به برنامه‌های منسجم و دقیقی نیاز است، نمی‌توان با برنامه دیروز، کودک امروز را برای فردا تربیت کرد. در کشورهایی که بنیانگذاران اصلی فضای مجازی و اینترنت هستند مثل آمریکا و کانادا، قوانینی است که دقیقاً مشخص می‌کند به اعتبار سن، جنس و حتی نوع استفاده و اینکه چه کاربرهایی می‌توانند به فضای مجازی دسترسی داشته باشند و استفاده از اینترنت برای چه کاربرهایی ممنوع می‌باشد، تابع یک الگو و نظام قانونی اجرایی افتراقی می‌باشد. بنابراین رویکرد جهانی برای حضور در فضای مجازی و استفاده از تکنولوژی ارتباطی کاملاً ضابطه‌مند است، مثلاً در کانادا افراد زیر ۱۲سال مطلقاً نباید در فضای مجازی حضور داشته باشند یا از تلفن‌های هوشمند استفاده کنند و یا از سایت‌های بدون فیلتر و مدیریت نشده، بهره ببرند. در کشوری مثل آمریکا که به طور طبیعی از آزادی برخوردارند، خوب می‌دانند که کودکان آسیب‌پذیرند و شوراهای مدنی محلات، در ایالت‌های آمریکا بعد از فرمانداری‌ها یک مرجع ذی‌صلاح قانونی هستند که می‌توانند در صورتی که سرورهای مرکزی گزارش دهند، مثلاً فلان خانه در فلان محله، به چند سایت غیر مجاز وارد شده است، به والدین سه بار اخطار می‌دهند و اگر والدین پاسخ ندهند که چه کسی وارد این سایت‌ها شده است، از دسترسی به اینترنت محروم می‌شوند، یعنی والدین مسئولند گزارش دهند که کودکانشان تا چه اندازه‌ای در فضای مجازی فعال هستند که این مدیریت کاربردی از طریق هوشمندکردن سیستم رایانه‌ای منازل و اتصال آن به شبکه ملی کشوری صورت می‌پذیرد و اینطور نیست که معتقدان این تفکر مهجور واقع شوند.

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-23]

جرم‌شناسان، روان‌شناسان و جامعه‌شناسان، موافق تحمیل محدودیت بر میزان مداخله و حضور اطفال در فضای مجازی هستند. این‌ها کاملًا هوشمندانه، آگاهانه و البته متکی بر ضمانت‌های قانونی، اکثریت وضع موجود و حتی وجهه غلبه سیستم قانونگذاری، موافق این است که باید اطفال را از فضای مجازی، تا حد امکان دور کنند، چون از آسیب‌زابودن آن آگاه هستند، لذا در ایران هم نهادهای مرتبط با کلینیک‌های حقوق کودک، مثل دادگستری، استانداری، شهرداری، کانون وکلا، کانون اصلاح و تربیت و... می‌توانند با الهام از این سیستم‌های مدیریتی، در جهت اعمال محدودیت‌ها طبق الگوهای نظام‌مند و مشاوره در جهت تصویب قوانین کارآمد، همسو با روحیات، شخصیت و منفعت کودکان، گام‌های مثبتی بردارند (۱۶).

بحث و نتیجه‌گیری

متأسفانه ایران در رتبه‌بندی حقوق بین‌المللی کودک، جایگاه شایسته‌ای ندارد. به گزارش نهاد «نجات کودک» که با هدف ارزیابی سطح زندگی کودکان از نظر تحصیل، سلامت و شرایط اقتصادی در سال ۱۹۱۹ در بریتانیا تأسیس شده است، در سال ۲۰۱۹ ایران در بین ۱۷۶ کشور، رتبه ۷۹ را به خود اختصاص داده است. یافته‌ها حاکی از آن است که نظام قانونگذاری کشور ما در حمایت کیفری و حقوقی از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی خلأهای زیادی دارد و علاوه بر کودکان در بسیاری از موارد بزرگسالان نیز سواد رسانه‌ای چندانی ندارند که در راستای رفع این مشکلات کلینیک‌های حقوقی کودک و ارگان‌های وابسته و مسئول باید نسبت به آموزش آن‌ها اقدامات مؤثری انجام دهند.

با توجه به ضعف‌های قانونگذاری در بحث کودکان و نوجوانان و عدم وجود نهادی فعال و کارآمد پیرامون حقوق کودک و نوجوان، لازم است به بحران‌ها و چالش‌های فراروی کلینیک‌های حقوق کودک به صورت جدی پرداخته شود، و با تخصیص اعتبار از انگیزه‌زدایی عاملان این کلینیک‌ها و چه بسا از تعطیلی احتمالی آن‌ها جلوگیری شود تا حداقل جایگاه ایران در رتبه‌بندی حقوق بین‌المللی کودک به رتبه مقبولی برسد و کودکان از حقوق بدیهی خود محروم نشوند، زیرا افزایش و محرومیت کودکان از حقوق مدنی و اجتماعی رابطه مستقیم دارد، با کاهش هنجارهای اجتماعی و میزان رشد همه‌جانبه جامعه و کشور. با توسعه و راه‌اندازی هرچه بیشتر کلینیک‌های حقوقی، مخصوصاً در مناطق محروم و شهرستان‌ها، شناسایی گروه هدف و تدوین برنامه‌های متناسب با وضعیت اجتماعی و تفاوت‌های فرهنگی منطقه‌ای، می‌توان آموزش استفاده صحیح از فضای مجازی توسط اولیا و مربیان را تسهیل کرد. کلینیک‌های حقوقی باید نسبت به آگاهی‌بخشی در خصوص جرائم حوزه سایبر اهتمام ورزند، چه بسا کودکان و نوجوانانی که مرتکب رفتاری در فضای سایبر می‌شوند، در حالی که به ماهیت رفتار خود واقف نیستند یا وقتی که حقوق آن‌ها از نظر مادی یا معنوی در این حوزه مورد تجاوز قرار می‌گیرد، اطلاع ندارند مشکل خود را از چه طریقی باید پیگیری کنند. در بسیاری موارد آگاهی در میان بزرگسالان هم پایین است، یعنی در قشر بزرگسالان هم سواد رسانه‌ای کم است که می‌توان از طریق کلینیک‌های حقوق کودک در جهت آموزش آن‌ها اقدام کرد. پیشنهاد می‌شود با توجه به رشد سریع و قارچ‌گونه جرائم سایبری، به دلیل افزایش روزافزون کاربران و اضافه‌شدن جرائم تازه، قوانین تدوینی این حوزه «قانون جرائم رایانه‌ای»، سالانه بروز شود و سیستم قضایی رسیدگی‌کننده به این جرائم به صورت تخصصی و ویژه کار کند، مثلاً همه دادسراهای کشور صلاحیت رسیدگی به جرائم سایبری را

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-23]

نداشته باشند، پلیس آموزش‌دیده ویژه اطفال تشکیل شود و رسیدگی به این جرائم در دادرسی افتراقی و قاضی آموزش‌دیده بررسی شود. در نظام قانونگذاری ایران، اساساً مقرره‌ای ویژه حمایت کیفری، حقوقی و مدنی از کودکان در فضای مجازی وجود ندارد. در قانون حمایت از کودکان و نوجوانان هم فقط عبارت حمایت از کودک و نوجوان آمده است و متأسفانه این قانون نه‌تنها الگو و مدلی برای حمایت ویژه و متناسب با سن و جنسیت کودکان ندارد، کاملاً نسبت به محیط و فضای مجازی هم بی‌توجه است. به نظر می‌رسد دلیل این اهمال‌کاری‌ها هم این است که در ایران بسیاری از والدین و مسئولان، بحران‌زایی فضای مجازی را قبول ندارند، مثلاً تبلتی که دست کودک است مضر بوده و هیچ سودی برایش ندارد. وقتی چنین واقعیتی مغفول گذاشته می‌شود، انتظاری نیست که بتوانیم قوانین جامع، مناسب و عاری از نقصی در حوزه حمایت از کودکان در فضای مجازی و در محیط بهره‌وری از ابزارها، بازی‌ها و محصولات تکنولوژی نوین داشته باشیم، لذا امید است که به همت کلینیک‌های حقوق کودک، در این زمینه‌ها اقدامات و مطالعات گسترده‌ای صورت پذیرد و قانون ویژه و جامعی در حوزه کودکان و نوجوانان، در رابطه با جرائم سایبری تدوین شود.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-23]

References

1. Sotudeh H. Sociology of deviations. 24hd ed. Tehran: Avaie Noor Publications; 2005. p.248. [Persian]

2. Taheri H. Civil Law. Qom: Islamic Publications Office; 1997. Vol.1 p.24. [Persian]

3. Zohravi R. Child from the perspective of the Constitution and the Convention on the Rights of the Child. Available at: http://www.article.tebyan.net/111567.

4. Rashidi Al-Hashem S, Yousef Ali H. Analysis of various types of cyber crimes. Hassoun. 2010; 26: 112-120. [Persian]

5. Farahani A, Jalali H. An Introduction to the criminal procedure Code of Cyber Crime. Tehran: Khorsandi Publications; 1998. p.1. [Persian]

6. Shirzad K. Computer Crimes from the perspective of Iranian Criminal Law and International Law. Tehran: Behine Publications; 2009. p.4. [Persian]

7. Danaei Moghaddam D. The study of the effect of Internet addiction on the study rate of postgraduate students in library and information Science of Tehran universities. M. Sc. Thesis. Tehran: Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shahid Beheshti University; 2011. [Persian]

8. Pouralamdary P. The relationship between Process and family content and harmful use of the Internet with my identity in third year high school students in Tehran. M.Sc. Tehran: Shahid Beheshti University; 2012. [Persian]

9. Moeidfar S, Habibpour K, Ganji A. Study of the phenomenon of addictive use of the Internet among adolescents and young People in Tehran. Journal of Media Social Sciences. 2007; 16(3): 39-68. [Persian]

10. Beigi J, Teymoori M. Educating Children & Juveniles deprived of their liberty & the challenges they face in Iran law. Child Rights Journal. 2020; 2(5): 79-81. [Persian]

11. Zahedian MH, Yazdani YA. Development-oriented prevention of cybercrime, place of publication. The First National Conference on the Application of New Research in the Humanities; 2017. [Persian]

12. Sahebzamani NA. Sick economy. 1st ed. Tehran: Mizan Publications; 1994. [Persian]

13. Ronaldv K, AK-J. Prevention criminology. Translated by Moghimi M, Thaghizadeh M. Tehran: Publications of the Yellow Organization; 2009. [Persian]

14. Benedek W. Understanding Human Rights: Manual on Human Rights Education. Wien-Grat: Neuer Wissenschaftlicher Verlag; 2006. p.21.

15. Abbasi M, Meghdadi M, Mousavi Mirkalaie ST, Erfanimoghaddam H, Eerfanmanesh MH, Rahbar N. Citizenship Rights; From Legal Aid to Citizenship Rights Clinics. Tehran: Human Rights and International Affairs Deputy Department of Justice; 2017. [Persian]

16. Available at: http://www.hawzah.net/fa/magazine/view/4227/8301/111068. Accessed February, 2017.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-23]

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.